

Erik Gerhard Schytte – Dioceseos Nordlandiae Aesculapius

Erik Gerhard Schytte (1728–1808) ble født på Vega, og studerte teologi i København. I likhet med flere andre teologiske studenter var han meget interessert i medisin og fulgte forelesninger i dette faget. En av årsakene til denne interessen var at prestene i landdistriktene var pålagt å se til og å behandle syke. Schytte fulgte forelesninger i medisin i København og senere i Altona. Under et opphold som huslærer i Bergen vikarierte han flere ganger som stadslege i byen. Han avla teologisk embetseksamen i 1754 ved universitetet i København og hadde senere stilling som prest flere steder i Nord-Norge. Ved siden av sin virksomhet som prest fungerte han som lege og fikk et stort renommé på dette området. Under en koppeepidemi utførte han som en av de første i Norge inokulasjon av befolkningen. Han var en av initiativtakerne for å få ansatt en utdannet lege i Nordland og til å få reist Nord-Norges første sykehus og apotek. Regjeringen i København gav ham ærestittelen professor, og i lærde kretser ble han omtalt som Nordlands Æskulap.

I henhold til Christian Vs norske lov fra 1687 var det pålagt prestene å oppsøke og behandle syke. De skulle dele ut medisiner og de skulle innrapportere opptreden av farlige epidemier til myndighetene. De kunne også pålegges å under vise jordmødre. På slutten av 1700-tallet kom det nye pålegg som tildelte prestene en betydningsfull rolle i bekjempelsen av smittsomme sykdommer. De skulle bekjentgjøre forskrifter som forklarte sykdommenes smittsomme natur og hvorledes befolkningen skulle unngå å bli smittet. At geistligheten på denne måten også fungerte som leger, var angivelig en tradisjon fra før reformasjonen, da prestene var de eneste som kunne gi befolkningen legehjelp. De ble omtalt som presteleger (1, 2).

Anders Forsdahl
anders.forsdahl@ism.uit.no
Institutt for samfunnsmedisin
Universitetet i Tromsø
9037 Tromsø

Forsdahl A.

**Erik Gerhard Schytte –
Dioceseos Nordlandiae Aesculapius.**

Tidsskr Nor Lægeforen 2001; 121: 1830–1.

Erik Gerhard Schytte (1728–1808) was born in Vega in Northern Norway. He read theology at the University of Copenhagen, but like other Norwegian theological students at the time, he also took an interest in medicine and attended lectures in the field.

During some periods, Schytte substituted for the city medical officer in Bergen. In 1754 he graduated in theology in Copenhagen and went on to become a vicar in various parishes in Northern Norway, working partly as a vicar and partly as a medical practitioner and turning his vicarage into a kind of hospital. He was the first person with a medical education who practised medicine in Northern Norway. For his contribution to the medical services in that region, he was appointed honorary professor by the government in Copenhagen. Schytte was widely known as the Aesculap of Northern Norway.

Først i 1803 ble de autoriserte legene pålagt å ta hånd om de syke i stedet for prestene. Og fra nå av skulle legene innrapportere medisinalforhold til de sentrale myndigheter (1).

Figur 1 Bodin kirke er en steinkirke fra 1200-tallet. Til høyre preste-gården. Fra Universitetsbiblioteket i Trondheim

En typisk representant for teologistudentene som interesserte seg for medisin var Erik Gerhard Schytte, født på Vega i 1728 og død i 1808. (I enkelte referanser er fødselsåret oppgitt å være 1729.) Han var sønn av sogneprest Arnoldus Schytte og hustru Lucie, født Bonsach. 16 år gammel avla han examen philosophicum med innstilling ved universitetet i København. Han skulle studere teologi, men kastet seg med stor iver over det medisinske studium. Under et par års tid som huslærer i Bergen i begynnelsen av 1750-årene vikarierte han som stadslege i byen i perioder med ledighet (3).

Etter et par år i Bergen reiste han hjem og studerte teologi hos sin far. Han tok teologisk eksamen i København 1754, ble året etter vigslat som prest i Tromsø og ble av Finnemisjonen ansatt som misjonær i Karlsøy, Lyngen og Ulsfjord misjonærdistrikt, med bopel i Lyngen.

Inokulasjon mot kopper

Etter oppholdet i Lyngen var han i 14 år ansatt som sokneprest i Buksnes. Det fremgår at han i denne tiden virket både som prest og som lege, og han fikk stor søkning av syke. En gang i perioden 1762–71 gjennomførte han under en heftig koppeepidemi en omfattende inokulasjon i befolkningen – en podding med ekte kopper. Det var høyst sannsynlig første gang dette skjedde i Nord-Norge. Han skriver selv at koppepoddingen ble utført etter den kjente engelskmann baron

Dimsdales metode, i henhold til dennes avhandling *The present method of inoculating for the Smallpox* (4–7). I Finnmark ble inokulasjon på et senere tidspunkt utført av distriktskirurg Andreas Vincent Stoltenberg (1751–1814) og av en omreisende inokulator Kneese, som var uten noen formell medisinsk utdanning (5). Schytte ble tidlig medlem av Det Trondhjemse Selskab, som ble opprettet i 1760 (senere omdøpt til Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab).

Sokneprestembetet i Bodø var Schytte flere ganger blitt anmodet om å søke. Til slutt gjorde han det og ble utnevnt i 1776. Han flyttet da inn i en stor prestebolig som var bygd av

hans forgjenger. Schytte lot innrede flere rom som sykeværelser. Her fikk pleietrengende pleie og medisiner (fig 1). Det synes særlig å ha dreid seg om kronisk syke med lepra og radesyke. Schyttes hustru hjalp til med pleien av de syke (2). Dersom det ikke var plass i presteboligen til alle som hadde behov for det, leide Schytte for egen kostnad rom for syke på nærliggende gårder. I 1782 fikk han av regjeringen i København ærestittelen «Professor Theologicæ Extraordinarius». Hans ry som lege medførte at han i vitenskapelige kretser i København ble omtalt som «Dioceseos Nordlandiae Aesculapius»; (den nordlandske kirkeprovins' Æskulap).

Planlegger av sykehus og helsevesen

Ebetsmenn i Nordland og Schytte så klart at det var behov for et sykehus i Nordland og at det ble ansatt en utdannet lege i fylket med tilknytning til sykehuset. De foreslo dette overfor myndighetene i København. I denne forbindelse pekte fylkesmannen i Nordland

Schytte ble flere ganger anmodet om å søke en planlagt nyopprettet stilling som biskop i Nord-Norge, men følte angivelig at dette ble for anstrengende. Han svarte på latin at han ikke så seg verdig. Ellers var hans interesser mange. I Lyngen og i Buksnes samlet og beskrev han mineraler, planter og insekter. I Buksnes foretok han en registrering av «Nogle faa rare Ord, etter den Dialect, som i Lofoten Fogderi i Nordlandene er brugelig». Fra oppholdet i Lyngen beskriver han hvorledes han inciderte en dyp abscess på overarmen til en pasient (9).

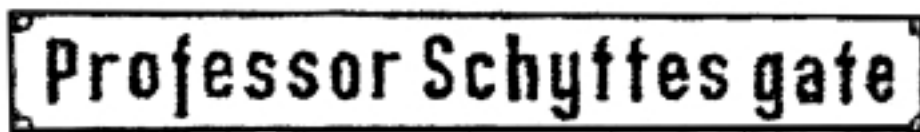
Erik Gerhard Schytte døde i Bodø i 1808, 80 år gammel. Han er sannsynligvis gravlagt på kirkegården ved Bodin kirke, men gravstedets plassering er ukjent. Det eksisterer intet maleri eller tegning av Schytte, men Bodø kommune har æret ham ved at en sentral gate i byen har fått navnet «Professor Schyttes gate» (fig 2).

Det har vært diskutert om professortittelen var gitt for hans teologiske eller for hans medisinske innsats. De fleste mener nok at

fineste representanten for prestelegene i Norden. Det kan selvsagt diskuteres om Schytte var Nord-Norges første lege. Men det kan neppe være tvil om at hans kunnskaper og innsats på medisinske område gjør det berettiget til å oppfatte ham som distriktskirurgenes og de senere distriktlegers forløper i Nord-Norge.

Litteratur

1. Wessel AB. Epidemier og lægeforhold i Finnmark i slutten av det 18de og begyndelsen av det 19de aarhundre. Tidsskr Nor Lægeforen 1928; 48: 118–33, 170–9.
2. Holck P. The very beginning. I: Larsen Ø, red. The shaping of a profession. Canton, MA: Science History Publications, 1996: 27–32.
3. Scharffenberg J. Bidrag til de norske lægestillingers historie før 1800. I: Bergens stadsfysikat. Norsk Mag Lægevidensk 1904; 65: 225–95.
4. Tromsø Stift Aarbok 1916. Brev 11.11. 1771 fra Sogneprest E.G. Schytte til Prost Bang. Kristiania: Lutherstiftelsens Boghandel, 1916.
5. Wessel AB. Vakinationsvæsenets utvikling i Finnmark fylke. Tidsskr Nor Lægeforen 1929; 49: 21–36.
6. Brochmann SW. Bidrag til epidemienes historie i Norge i eldre tider. Tidsskr Nor Lægeforen 1936; 56: 360–92, 659–68.
7. Winkle S. Pocken. I: Geisseln der Menschheit. Kulturgeschichte der Seuchen. Düsseldorf/Zürich: Artemis & Winkler Verlag, 1997: 831–901.
8. Gulsvik A, Hanssen H, Johnsen E, Manger AT, Olderbakk R, Prestøy A, red. Fra det første sykehus i Nordlandene til Nordland sentralsykehus. Bodø: Nordland Boktrykkeri, 1977.
9. Schytte E. Adskillige anmærkninger indsendte til Biskopen i Trondhiem (for Aaret 1758). Fortsættelse af Eric Schyttes Anmærkninger for Aaret 1759. Kiøbenhavn: Det Trondhiemske Selskabs Skrifter, Første Deel, 1761: 284–93.
10. Wessel AB. Finnmarkens medicinal-historie i oversikt. I. del. Lægeordningen og lægerne. Kirkenes: Kirkenes boktrykkeri, 1919.

Figur 2 Erik Gerhard Schytte har sin egen gate i Bodø

på at man hadde en kapasitet på legegjerningens område i professor Schytte og at etableringen av et helsevesen nordpå ville skje i samarbeid med ham (8).

Den første utdannede lege som i 1790 ble ansatt som distriktskirurg, var dansken Georg Jessen (1763–1809). I 1795 ble han etterfulgt av Johan Friederich Winther (1767–1846). Winther var tysk av fødsel og hadde avlagt eksamen ved det kirurgiske akademi i København. Han var da den eneste med legeeksamen i Nordland og skulle også være ansvarlig lege ved sykehuset, som ble ferdig i 1796. Schytte arbeidet for å få sykehuset plassert i Bodø.

En av årsakene til at de sentrale myndighetene reagerte så raskt og positivt på forslagene om sykehus og lege, skyldtes nok at Schytte og hans medarbeidere også fremmet et forslag om finansiering av et helsevesen i Nordland. Det skulle betales en avgift på eksport av fisk og fiskeprodukter fra Nordland. Dette skulle plasseres i et fond, som ble kalt Det Nordlandske Medicinalfond. Midlene skulle bl.a. brukes til avlønning av distriktskirurgen og til bygging, utrustning og drift av det nye sykehuset. Distriktskirurgen skulle samarbeide med Schytte når det gjaldt å bestemme medisinalget og pleien på sykehuset. Distriktskirurgen skulle også etter avtale med Schytte årlig undervise 4–6 jordmødre. I tilknytning til sykehuset ble det også etablert et apotek. Men apotekeren forlot Bodø etter kort tid og Schytte overtok driften av apoteket (8).

det var en påskjønnelse for hans medisinske innsats. I 1916 ble det publisert et meget personlig brev som Schytte i 1771 skrev til sin teologiske kollega, prosten i Bodø (4). Her skriver han bl.a. (med skrivemåte sitert fra publikasjonen) at det for prosten var vel kjent «at jeg ganske uskyldigen kom til at blive præst» og at han hadde store vanskeligheter med å oppfylle de geistlige plikter som var pålagt ham. «Lægekunsten er endnu min delice. Den fornøielse at kunne redde nogles liv og helbred koster meg 100 rdlr. aarligen. Bøger og correspondanse, som jeg nødvendiggen maa holde for at have communication av det som oppdages i lægekunsten, koste meg anseeligen. Mine omstændigheder ere nu saa vidt at de kan kaldes maadelige. Ikke destomindre er jeg, som en meget maadelig præst, vel belønnet, thi jeg har levebrød.»

Legenes forløper

Det har vært hevdet at Schytte var den første lege i Nord-Norge. Da han begynte sin virksomhet som lege og prest i Lyngen i 1756, var det bare noen ganske få i Nord-Norge som kunne sies å ha medisinsk bakgrunn. Det dreide seg i Schyttes tid om et fåtall garnisonsfeltkjærer eller garnisonskirurger på Vardøhus festning. I tiden fra 1756 til 1775, da Friedrich Georg Gade (17??–76) ble ansatt som landkirurg i Finnmark (10), var Schytte den eneste praktiserende sivile lege i Nord-Norge. Hans ry som lege medførte at han ble ansett som den mest markerte og